

Kaheteistkümne aasta jooksul (1909 — 1921) oli Kodilas kooliõpetajaks August Riismann. Koolipõllult ta läks kommunistina põranda alla, kuhu ta jäi reetmiseni 1926. aastal. See tore inimene hukati kohtuta. Selle pedagoogi ja ühiskonnategelase abiga astusin laval esimesed sammud. Ta hakkas mulle õpilasetendustel osi andma juba siis, kui olin 10-aastane, isetegevusliku lavategevuse algust loen siiski alles sellest ajast, kui Kodila Haridusseltsi näiteringis sain karjapoisi osa Kitzbergi «Neetud talus». Sellest ajast, olin siis 15 aastat vana, ei peetud Kodilas ilma minu osavõtuta ühtki pidu. Hakkasin nimelt ka orkestris puhkpilli mängima, aastakümnete jooksul olen puhunud «alti», I ja II tenorit ja Es-bassi. 1923. aastal astusin ka laulukoori liikmeks ja sellest ajast olen osa võtnud kõikidest üldlaulupidudest, rääkimata juba kohalikest laulupäevadest. Tol ajal polnud niisugused universaalsed isetegevuslased mingiks harulduseks, kõige mitmekülgsemad aga olid kooliõpetajad, kes juhatasid orkestreid, laulukoore, näite- ja tantsuringe, võimlejad. Tänapäeva õpetajate kohta ei saa öelda, et nad oleksid nii suured ja universaalsed isetegevusesõbrad. Näiteks on Rapla Keskkoolis (koos ettevalmistus-klassidega) 36 õpetajat, neist võtab kunstilisest isetegevusest osa ainult 4 — 5 inimest. Teistel, nagu nad ütlevad, polevat selleks huvi ega ajapuuduse tõttu võimalustki. Pole võimalust!

1927. aastal olin talusulane, kui kuulsin, et Alu mõisas korraldatakse näitekursused. Polnud minu ega mu kaaslastel jalgratastki, rääkimata kiirematest liiklusvahenditest. Kuu aja jooksul tõttasime igal õhtul Alu mõisa, mis on Kodilast 7 km kaugusel, ja kõmpisime nurisemata poole öö ajal sama teed mööda tagasi. Selle eest saime väärtuslikke mõisteid tõelisest näitekunstist. Tol ajal seisis isetegevuslik näitekunst peamiselt selles, et pidid oskama veiderdamist, publiku naeru ja aplausi väljapressimist. Kursustel õpetas instruktor, kuidas osa lahti mõtestada kuidas kuju luua. Kursuste lõpuks kandsime ette Ruttoff-Rajasaare «Kui torm vaikib», kus mul oli peaosatäht.

Mängides tundsin esmakordselt elus, et sel õnnetul tuleorniülemal oli oma elu ja hing, elasin esmakordselt ossa sisse ja kogesin, et vaatajad võtavad hästi lahti mõtestatud draama vastu sügava huvi ja kaasaelamisega. See oli muide ka esimene kord, et osalised õppisid teksti pähe. Varem oli peaosaliseks etteütleva või suflööri, nagu teda kutsuti. Sageli kuulis saal teksti etteütlevakastist enne, kui näitleja seda öelda sai. Mulle tuleb meelde üks etendus jõuka Pihku talu suures küünis. Ootamatu tuuleiil kustutas suflööri küünla, peaosaline, kel osa peas polnud, osutuks õnneks leidlikuks inimeseks. Ta võttis etteütlevalt raamatu ja ütles valjusti: «Las ma loen selle koha ise» Ja lugeski oma osa raamatust, kuni suflöör küünla uuesti põlema sai. Nimetatud kursustel saime mingisugused kogemused-teadmised ka grimmist. Selle ajani tegime vanadusejooned lihtsalt söetükiga, naised kasutasid huulepulka ka põskede «üleslöömiseks». Nüüd muretsesid Rapla ümbruskonnas kõik näiteringid endale grimmikarbi.

1931. aastal sain aednikupoisina töökoha Haapsalus. Muidugi hakkasin kohe kaasa lööma kohalikus meeskooris ja puhkpilliorkestris. Läänemaa laulupäeva puhul aga lavastati lossiaias vabaõhuetendusena Kitzbergi «Enne kukke ja koitu». Lavastajaks ja näitejuhiks oli Betty Kuuskemaa, kes ise mängis paruniproua osa. Olin ise püüdlük, ja tänu Kuuskemaa suurele tööle minu kallal, saavutasin Tuli-Jüri osaga omamoodi triumfi. Betty Kuuskemaa arvas, et minust saaks näitleja kui haridus liig väike poleks. Olin ju ainult neli talve koolis käinud. Midagi polnud parata, hakkasin õppima ja andsin kevadel kohaliku algkooli juures eksamid viienda ja kuuenda klassi kava ulatuses. Seejärel astusin Vigala aianduskooli kus õppetöö kõrval läks kõvaks isetegevuseks. Vahel õppisime korraga nelja näidendit. Õpilasuühing, milles olin esimeheks, korraldas näitekursused, kuhu lektoriks kutsusime toleaeegse Haridusliidu instruktori Neeme Ruusi. Pärast kooli lõpetamist sain enda arendamiseks uued võimalused — hakkasin «Töölisteatri» ja «Estonias» jälgima niisuguseid kunstnikke, nagu Paul Pinna, Ruts Baumann, Ruut Tarmo ja teised. Minu arvates on just Hugo Laur suutnud näidata, et pole suuri ja väikesi osi, tema käes muutuvad ka nn. väikesed osad suurteks. Tean paraku, et osade jaotamisega on tegu mõneski isetegevuslikus näiteringis. On inimesi, kes pärast mõnd esinemist enam vähemaga ei lepi kui peaosaga. Nõnda võivad alguse saada inetud intriigid, mis kui puudub tugev näitejuht, võivad ringile saada peaaegu hukatuslikuks. Ka Raplas kiratses ring üsna mitu aastat ja mängis pooltühjale saalile. Asi ei paranenud enne, kui tuli tulihingeline Linda Raus, kes suutis

lahkhelid likvideerida ja kollektiivsustunnet kasvatada. Varsti mängisime jälle täismajale ja hakkasime edukalt esinema ka väljaspool Raplat, muuhulgas ka mitmesugustel ülevaatusel.